

ISTORIJA IDEJA

Helderlinovi duhovi i aveti

DRAGAN JOVANOVIĆ

Fridrich Helderlin, nemački pesnik (1770-1843) skoro zaboravljen pred kraj 19. veka, otkriven je ponovo u 20. veku kao velika pesnička figura koja je, u svom pesničkom opusu, sažela sve bitne filozofske ideje i političke fantazme i kulturno-istorijske frustracije nemačkih nacionalnih elita tokom 19. i na početku 20. veka, nakon propasti nemačke imperijalne monarhije ishodom *Prvog svetskog rata*. Oko ovog pesnika, savremenika Hegela i Šelinga, i nešto starijih Getea i Šilera sa kojima se sretao dok je studirao filozofiju u Tbingenu lomiće se koplja unutar intelektualnih krugova Nemačke tokom 20. veka kao pesnika sa kontroverznim uticajem bez presedana; od uticaja na intelektualce sa ideološke desnice i propagandiste nacizma, do uticaja na lidere iz kruga oko *Frankfurtske škole* kritičke teorije društva. Pesnik na koga se pozivao Martin Hajdeger ali i protagonist kulturne i političke pobune iz 1968. kao i intelektualci raličitih frakcija nemačke savremene levice.

Pesnik Fridrich Helderlin bio je toliko slavljn i obožavan u Nemačkoj da su i vojnici tokom rata u svojim rancima kao obavezni deo opreme

nosili knjigu sa njegovim stihovima koje je štampalo ministarstvo odbrane, kao bedeker za moralno i psihološko preživljavanje vojnika u rovovima. Bio je neka vrsta nacionalne pesničke ikone ali i kontroverzna figura pre svega zahvaljujući svom životu. Ludak, revolucionar, idealista ili preteča sveukupne moderne poezije? Rođen u Tbingenu 1770. studirao je filozofiju zajedno sa Hegelom i Šelingom kretao se u krugu Šilera pa i Getea ali nije postao filozofski pisac, već se okrenuo poeziji slaveći u svojim elegijama, odama i himnama (*Hiperion*, *Empedokle...*) duhovne vrednosti starogrčke, antičke kulture. Bez ob-

zira na pesničku slavu ovaj pesnik koga je Niče prepoznao kao pesnika orfičkog i dionizijskog nadahnuća, veliki deo svog života, čitavih 36 godina, proveo je izolovan živeći u sobi na vrhu stambene kule, bogate porodice Cimer u Tbingenu, tretiran kao psihijatrijski slučaj, isključen iz društvenog života kao ukleti pesnik da bi početkom veka postao, jedan od najvećih duhovnih, rečeno savremenim rečnikom, influensera u Nemačkoj intelektualnoj istoriji prve polovine 20. veka.

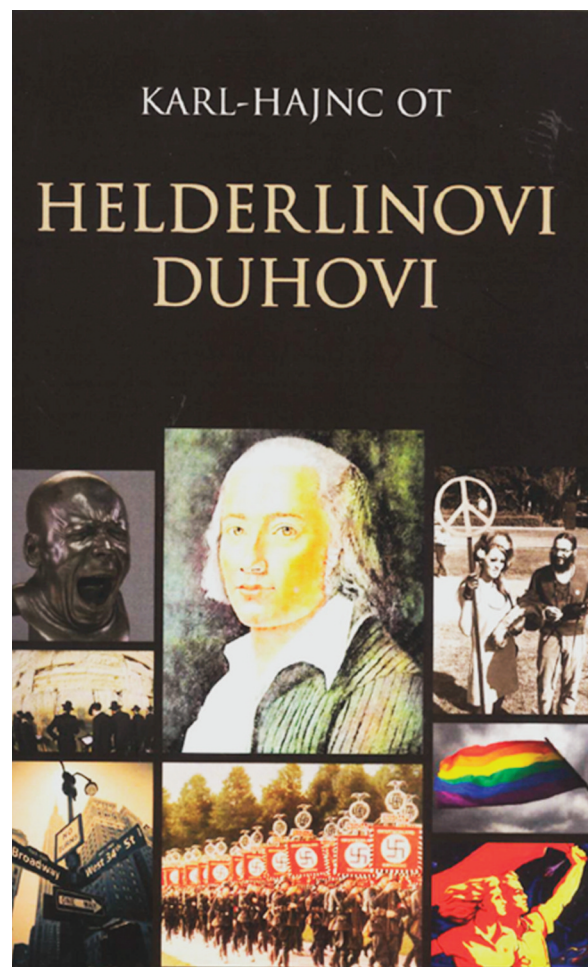
Knjiga Karl-Hajnc Ota - *Helderlinovi duhovi*, u izdanju *Ultimatum rs.* i prevodu Nikole B. Cvetkovića, bavi se upravo ovom

temom, fenomenom Helderlin i recepcijom njegovog dela. Napisana je kao multizanrovski literarni miks esejističkih ogleda o pesniku, njegove društvene biografije, zanimljive analize socijalnih i političkih ideja tokom 20. veka i duhovne atmosfere u Nemačkoj. Pored mnoštva stavova evropskih intelektualaca o Helderlinu knjiga predstavlja onu vrstu uzbudljive i nekonvencionalne intelektualne istorije Nemačke, rekonstruisanu kroz pesnikov kulturni i intelektualni status i uticaj na, u idološkom smislu, suprotstavljene političke pokrete i ideje sve do današnjih

dana. Ono što je posebno zanimljivo je Karl-Hajncova pronicljiva i duhovita uporedna analiza preuzimanja Heledernovih stihova i filozofsko-pesničkih pasaža od ovih suprotstavljenih ideoloških i političkih protivnika, desnih i levih, kao duhovnih inspiracija i referenci za svoje političke i ideološke agende.

Nemačka kulturna i akademska elita na prelazu iz kulture klasicizma u romantizam smatrala je sebe naslednikom ideala starogrčkog antičkog sveta. Helderlin se odao pesništvu a ne filozofiji ili teologiji inspirisan duhovnim, univerzalnim humanističkim vrednostima orfičke i dionizijske provinijencije o

„HELDERLINOVI DUHOVI“ SU IZVANREDNO ZANIMLJIVA KNJIGA, NE SAMO KAO BIOGRAFIJA JEDNOG VELIKOG PESNIKA, VEĆ PRE SVEGA KAO STUDIJA O RECEPCIJI NJEGOVIH IDEJA U INTELEKTUALNIM SPOROVIMA U NEMAČKOJ I EVROPI TOKOM 20. VEKA DO NAŠIH DANA

ponovnom jedinstvu apolonskog i dionizijskog, razuma i mašte, kako je to i najavljeno u programskom dokumentu (doduše nepotpisanom) za koji se smatra da su ga pisali zajedno Hegel, Šeling i Helderlin još na studijama u Tbingenu, kasnije naslovljenog kao *Najstariji sistemski program nemačkog idelaizma*.

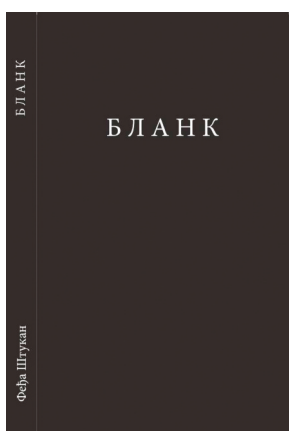
U promenjenom političkom i civilizacijskom kontekstu 20. veka ta potraga za smislom postać centralna tema intelektualnih debata u Nemačkoj, obuhvatajući od Hajdegera (*Crne sveske*) i Ernsta Jingera, kritiku evropskog prosvetiteljstva, racionalizma i humanizma na intelektualnoj desnici sve do nacionalističkih i nacističkih ideologa i propagandista Alfreda Bojmlera i kruga intelektualaca oko kružoka Štefana Georga (Maks Komereal i drugi), kao Helderlinovih utvara i sablasti potonje nacističke katastrofe. Na intelektualnoj liberalnoj levici, takođe inspirisan Helderlinom, srećemo u vrlo iscrpnoj analizi Karl-Hajnc Ota, figure nemačke i evropske intelektualne scene od Teodora Adorna, Đerđa Lukača, Benjamina, Deride, Mišela Fukoa, Petera Vajsa, Brehta, Aleksandra Klugea i drugih sve do protagonista i lidera studentskih pobuna i radikalne levice za koje je Helderlin slomljena i svetla figura. Jedan od nas. Nije on bio bolestan, nasuprot, društvo je bilo bolesno, ono ga je uništilo. *Helderlinovi duhovi* su izvanredno zanimljiva knjiga, ne samo kao biografija jednog velikog pesnika, već pre svega kao studija o recepciji njegovih ideja u intelektualnim sporovima u Nemačkoj i Evropi tokom 20. veka do naših dana.

AUTOBIOGRAFIJA

Bolna, tragikomična knjiga za običnog čoveka

Ne znam šta će sve *Blank* napraviti i gdje će sve imati promociju ali sumnjam da će ijedna biti važnija od ove u Beogradu, glavnom gradu domovine svih naroda i narodnosti i svih njenih građana, jer ovdje je sve počelo i jedino tu može da se završi. Pa evo. Da završimo! - rekao je autor romana Feđa Štukan pred nedavnu, njegovu promociju u beogradskom *Domu omladine*. Autobiografski roman bosanskohercegovačkog glumca Feđe Štukana (*byka*, Banjaluka, 2019), koji je u Srbiji objavila IK *Čigoja štapa*, s pravom bi se mogao svrstati i među istorijske udžbenike. Napisan je na nagovor Anđeline Džoli i Breda Pita kao moguća građa za igrani film. Od snajperiste u specijalnim jedinicama u ratu, beskućnika i heroinskog ovisnika u miru, pa sve do reflektora holivudske A produkcije. Priča o životu i smrti, politici i veri, mržnji i ljubavi. Sam autor ovu knjigu vidi kao najvišu tačku svog dugogodišnjeg aktivističkog rada. On piše direktno, sažeto i jasno, puca pravo u

glavu, bez uestezanja i previše reči. *Blank* je stvaran, surov, bolan i tragikomičan. U njemu se nemilosrdno opisuje kako je biti u ratu, biti *navučen* i biti beznadežan. U *Blanku* se predčava kako je izgubiti ljubav svog života, svojih prijatelja i živeti u zemlji u kojoj političari daju sve od sebe da spreče dugoočekivani mir. „Ovo je knjiga koja nikad nije ni trebala biti objavljena pa sam, misleći da to niko nikad neće čitati, imao slobodu da napišem sve“, objašnjava autor. *Blank* je, inače, obavezna literatura na *Goldsmiths univerzitetu* u Londonu i *Mostarskom univerzitetu*, a kandidat je za srednjoškolsku lektiru u Crnog Gori. Roman je do sada preveden na engleski, francuski i italijanski jezik. „Priповjedni stil romana nalikuje na erupciju vulkana, kao da protagonist izbacuje užarenu lavu iz svoje unutrašnjosti na površinu papira podastirući čitatelju živopisne, teške i gorke slike koje se izmjenjuju kao filmski kadrovi ili stripovske ilustracije prizivajući plejadu likova za koje nam se čini kao da

smo ih već negdje sreli ili vidjeli, bilo u stvarnom životu bilo u kakvoj knjizi Bukovskog, Christiane F, filmu Quentina Tarantina ili Dannyja Boylea ili grafičkoj noveli kao što su *Bosanske basne* Tomaža Lavrića. Ipak, svaka je sličnost s dosadašnjim umjetničkim djelima, baš i kao sa stvarnim ljudima, kako stoji na početku knjige - slučajna“, zabeleženo je na portalu *Lupiga.Com*.

Feđa Štukan je sarajevski glumac, pilot i večiti padobranac. Publici u regionu poznat je po ulogama u filmu *Nečista krv* i seriji *Klan*. Stalni je glumac *Kamernog teatra* u Sarajevu, predavač teorijskih predmeta u pilotskoj školi i strastveni ljubitelj motora.

K. Č. D.

KULTURA O NACIONALNOJ TRAUMI

Tema novog, 172. broja časopisa *Kultura* (za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku), koji izdaje Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, je *Kultura i nacionalna trauma*. Glavna urednica, dr Slađana Ilić, koja je priredila temat, u uvodnoj reči ističe kako je „teorija kulturne traume od posebnog značaja za razumevanje naše kulture. Nema prevaziđenja traume - iza koje stoji uvek neko pretrpljeno zlo - bez suočavanja s njom, bez slobodne rasprave o njoj i njenog umetničkog obličanja“. O kulturi i nacionalnoj traumi pisali su ugledni autori iz različitih oblasti - kulturologije, nauke o književnosti, antropologije, filozofije, psihologije, sociologije, mediologije - Bojan Jovanović (Memorisana kolektivna trauma kao činilac nacionalnog identiteta), Slobodan Reljić (Srpska trauma -

Raspetost na krstu Istok-Zapad), Svetlana Šeatović („Čeka ih nesagorela korablja“), Saša Radojčić (Odiseji bez Itake) i drugi. Novi broj završava se osvrtima i prikazima. Svi radovi objavljeni u časopisu dostupni su na sajtu www.casopiskultura.rs, kao i na mobilnoj aplikaciji koju možete preuzeti sa internet platforme Google Play.

K. K. D.

